

ISAAC BERNSTEIN
SAU
DREPTUL LA REPLICĂ

Mona Mamulea

TEXT

équivalences

arguments

1.2003

ORIGINAL TEXT:

- MONA MAMULEA **Isaac Bernstein** sau dreptul la replică
- Bucharest, 2001

PRESENT EDITION: ADRIAN REZUȘ (ed.)

© 2003 ARGUMENTS [L^AT_EX 2_ε-EDITION]

© 2001-2003 MONA MAMULEA (Bucharest, Romania) [TEXT]

© 2003 SALVADOR DALÍ ESTATE [LOGO Salvador Dalí: *Centaure*]

© 2003 *équivalences* [PDFL^AT_EX – HYPERSCREEN]

This electronic edition is a *non-profit* publication

produced by PDF_TE_X 14.H &

created by L^AT_EX 2_ε with HYPERREF & HYPERSCREEN

PDF_TE_X14.H © 2001 HÀN THÉ THÀNH

L^AT_EX 2_ε © 1993–2001 THE L^AT_EX3 PROJECT TEAM *et al.*

HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ

HYPERSCREEN © 2001-2002 ADRIAN REZUȘ [based on PDFSCREEN]

PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY ROMANIAN_TE_X © 1994–2001 ADRIAN REZUȘ

PRINTED IN THE NETHERLANDS – JUNE 28, 2003

Mona Mamulea
ISAAC BERNSTEIN
SAU
DREPTUL LA REPLICĂ

București, 2001

Isaac Bernstein sau dreptul la replică¹

În prefața redactată de Nae Ionescu romanului lui Mihail Sebastian *De două mii de ani*, ilustrul magistrul își propunea să demonstreze fără putință de tăgadă că evreul trebuie să sufere, pentru că este. . . evreu. Ca să nu păcătuiască printr-o obscenă dialelă, corifeul trăirismului ortodox se vede dator să-și întindă alocuțiunea până acolo unde cititorului să-i fie limpede ce se înțelege prin a fi evreu. *Iehuda patet* nu pentru că anume sumbre circumstanțe l-au adus în situația să sufere, ci pentru că, esențialmente, substanțial, evreul este bolnav. Calitatea de a fi evreu, *evreitatea* adică, ar fi idestructibil, din *illo tempore* – eventual, împreună cu cel mai costisitor dintre beteșuguri: *trufia*. Trufia de a se fi înscris în istorie drept popor ales conjugată cu trufia *nerecunoașterii* unui mântuitor pe care el însuși îl anunță și îl așteaptă face din acest neam unul care este *îndreptățit* să agonizeze până la sfârșitul lumii. Iată și logica reputatului *maitre*: dacă poporul ales l-ar recunoaște pe Mesia, atunci riscă să înceteze a mai fi poporul ales, întrucât mesajul christic este universal, el nu se adresează unei anume pepiniere. Ca atare, poporul în discuție se mai poate considera pe el însuși ales numai în măsura în care își așteaptă mai departe și cu încăpățânare mântuitorul anticipat de scrierile sfinte. Dar Mesia a sosit, continuă Nae Ionescu, însă evreul nu-l poate vedea, căci trufia mai sus amintită i-a tulburat privirea. „Mesia a venit, Iosef Hechter, și tu nu l-ai cunoscut.“ „Îl cunoșteau vecinii toți/ tu nu l-ai cunoscut“ – pare a parafraza

¹COSTICĂ BRĂDĂȚAN *Jurnalul lui Isaac Bernstein*, NEMIRA, București 2001 [revised edition also available in the ARCHIVES ÉQUIVALENCES – **respiro**, 2001]. Recently graduated (June 2003) from the Durham University, UK, Costică Brădățan is currently with the Department of Philosophy at Cornell University, New York. Dr. Mona Mamulea is a researcher at the Institute of Philosophy, Bucharest.

sacerdotul filosofiei interbelice, după care adaugă în forță (și patetic): „Iosef Hechter, nu simți că te cuprinde frigul și întunericul?“ Dincolo de acest opulent material didactic pentru un Freud dispus să-și verifice teza paricidului pe teoriile resentimentare ale unei ideologii religioase ce *parazitează* vechile scrieri evreiești, avem în discursul lui Nae Ionescu câteva năstrușnice presupozitii de ordin general. Pe acestea, la care se adaugă altele, dar din aceeași tristă familie, le pune în discuție *Isaac Bernstein*. Iosef Hechter, în vremea aceea, a tăcut. E de presupus că nu se afla în posesia *tuturor* datelor, a aceloră, în speță, pe care le mediază *distanțarea*. Pe acestea le posedă *acum* Isaac Bernstein.

„Într-un fel, antisemitul de astăzi [preia cazul Isaac Bernstein] e chiar mult mai vinovat decât antisemitul militant de odinioară, acela contemporan cu (și participant la) lagărele de exterminare; întrucât cel de astăzi are acum în față toată panorama însângerată a veacului – dimensiunea întreagă, reală și incredibilă a nelegiuirii. Lui nu-i mai lipsește nimic, are *toate datele*, nimic nu-i mai stânjenește acum înțelegerea. Fiecare detaliu stă la locul lui, pus în ordine, totul e de o rigoare – ca să zic așa – *deutch*, totul s-a fișat, n-au rămas deloc lacune, pete albe, totul se știe acum – totul e acum limpede și însângerat. Toate sunt atât de clare și de bine stabilite acum, încât rasistul de astăzi nu se mai poate lăsa pradă vreunui entuziasm ce ar putea avea scuza pripirii și necunoașterii; astăzi, el are acest privilegiu al maturității, acela de a fi un rasist *cu sânge rece* – rațional, calculat, cum se zice, „impardonabil“ de lucid.“

Isaac Bernstein își îngăduie o contrareformă. Obiectul atacului său nu este „rasismul“ sau „antisemitismul“ contextual, ci însuși principiile, bazele logice cele mai venerate și mai imuabile ale unor astfel de modele ideologice și comportamentale. Un simplu apel la morală (de tipul „nu e frumos, nici politicos să-i extermini pe

ceilalți“) nu e funcționabil, iar Isaac Bernstein știe lucrul acesta. Lupta se dă pe terenul presupuzițiilor care alimentează astfel de comportamente, presupuzițiile sunt cele care trebuie destructurate, demitizate. Este un diagnostic care vizează cauzele, iar nu efectele. Și ce ar putea *justifica* mai cu spor mâna care ucide, decât sacra idee că aceasta este mișcată de însuși Dumnezeu? Să ne oprim, de pildă, la sfintele asasinatate ale legionarului. Ele sunt departe de a fi niște simple crime, de felul celor care aparțin unui psihopat, criminal în serie. Legionarul este nici mai mult, nici mai puțin decât ambasadorul divinității, divinitatea este invocată ca fiind aceea care i-a pus în mână sabia dreptății, care a decis în locul lui că trebuie să-și asume sfânta misie a salvării naționale. Or, un astfel de *nou contract* cu Creatorul are darul de a anula orice înțelegere anterioară privitoare la „nu ucide“ și „iubește-ți aproapele“. Nu „voința de putere“ este aici propusă drept factor mobilizator, nici setea de sânge sau ura ancestrală față de Ceilalți, ci *voința lui Dumnezeu*, singura care poate traduce peste noapte un infractor de drept comun într-un „ales“, și de a-l trimite pe acesta dincolo de orice judecată umană. Iată ce notează Isaac Bernstein în jurnalul său: „Crima lui nu ținea de dreptul penal, ci de teologia dogmatică; ea figura negreșit într-un plan secret al lui Dumnezeu cu privire la istoria oamenilor, plan în care tocmai lui – lui, « aducătorul de dreptate » – i-a fost dat să aibă rolul cel mai însemnat. Crima lui nu mai era o simplă crimă, cu tot infernul ce transpare într-o crimă, ci era tocmai expresia directă a voinței lui Dumnezeu în raport cu viețile oamenilor. Nu era un gest de teribilă decădere, ci unul de binemeritată înălțare. – Prin mâna ta ucigașă se vedește nici mai mult nici mai puțin decât *electiunea*.“

Ideea electiunii divine este, așadar, aceea care conferă omorului o *demnitate ontică* de care acesta nu s-ar bucura în nici o altă circumstanță. Câtă vreme Dumnezeu o

legiferează în felul său inimitabil, *orice* crimă este susceptibilă a se recomanda ca act de dreptate. Dar să fie, oare, Dumnezeu acela care decide sau „alesul“ însuși decide că Dumnezeu a decis? Dacă așa stau lucrurile, *trufia* de a ți-l lua de partener pe Dumnezeu într-un business atât de profan și sângeros pune la orice oră în umbră „trufia“ poporului evreu în pretențiile sale, absolut legitime, de a-și administra fără sugestii externe propriul patrimoniu al sacrului, incluzând aici și chestiunile legate de identitatea și de momentul istoric rezervat venirii lui Mesia. Isaac Bernstein lucrează mai departe la demistificarea frauduloasei instanțieri: „Or, nenorocirea cea mare este că tu singur – *doar tu* – ai fost cel ce te-ai cățărât acolo; îmbătat de propria-ți persoană, condus doar de fantezmele tulburi ale ego-ului tău suferind, ai început să crezi că-ți poți vârî nasul în treburile dintre cele mai înalte. – Firește că nu te-a « delegat » nimeni, « mandatul » nu-ți era decât o fantasmă mai ardentă, iar « pedepsitor » (ce vorbă!) tu însuși te-ai numit – tu, făptura cea mai fragilă, ființă nevolnică, fluture de-o zi. Apoi, în virtutea acestei descreierate și fantasmatică « numiri », te-ai și apucat, bărbătește, să ucizi în stânga și-n dreapta, să împruțezi lumea de ființe *întru totul asemănătoare ție*: nici mai bune, nici mai rele – nici mai frumoase, nici mai urâte, întru totul asemenea ție. În virtutea acestei stranii numiri, ai și început să hotărăști cine merită și cine nu merită să mai fie.“

În excursia sa prin „adevărurile eterne“ ale naturii umane și ale societății, Isaac Bernstein găsește ceea ce acestea reprimă, ceea ce nu e la vedere, ceea ce nu se spune fățiș și, mai ales, incongruențele lor năucitoare. În magistrala vecinătate a mitului „electiunii divine“, se află un alt mit, cel puțin tot atât de perfid în ceea ce ține ascuns: mitul „idealurilor naționale“. Ce asigură insolitul succes al acestei ideologii? Înzestrarea națiunii cu un caracter de-a dreptul sacru, care ajunge a nu mai fi echi-

valat nici măcar de religie. Ceea ce observă Isaac Bernstein, în consonanță cu Joseph R. Llobera (v. *The God of Modernity*, 1994), este că, *de fapt, acest caracter derivă direct din religie*. În practică, *natio*, cu întreg scenariul pe care și-l revendică, a devenit substitutul modern, secular, al religiei. Abilitatea de prezenta națiunea / țara / patria (conceptele nu sunt riguros intersanjabile, dar pot fi intersolubile) ca pe o comunitate sacră nu este dintre cele mai inocente. Naționalismul împrumută simbolurile sacrului, și le asortează cu dibăcie, iar apoi le administrează comunității cu un nou protocol. Manipularea se produce aici la nivel arhetipal. Simboluri care sunt încărcate de o durabilă semnificație pentru oameni, dar o semnificație ce a fost până acum destinată transcendentului, vor fi recondiționate pentru treburi îndeobște terestre. Restaurate și reeditate astfel, simbolurile sunt mânuite în scopul de a genera, în conștiința victimei, același tip de răspuns pe care îl inducea sacrul: *ascultarea necondiționată*. S-ar putea spune că acest tip de *management* utilizează tehnici înfinit mai subtile și mai percutante decât orice altă strategie mass-media. Căci el nu își propune să vândă un banal produs expirat, ci *achiziționează*, gratis și cu succesul aprioric garantat, orice suflet la care funcționează mecanismul simbol-semnificație. Și, în genere, funcționează. Spre deosebire însă de bagajul simbolic al sacrului (iar în asta constă marea lui *inovație*), simbolismul naționalismului se echipează adesea în scenarii *violente*. Să ne amintim paradele militare din Sri Lanka, un fenomen studiat îndeaproape de Kapferer. Granițele dintre „noi“ și „ceilalți“, dintre *insider*-i și *outsider*-i, devin mai rigide și mai de neclintit ca oricând. Dacă Dumnezeu nu s-a sfiit să acrediteze toate crimele care se comit în numele lui (și nu puține sunt acestea în istorie), nu vedem nici un motiv pentru care *natio*, acest *pater familias*, să *binevoiască a se descurca în lipsa sângelui*. *Că națiunea este Dumnezeul secularizat al vremilor noastre se pare că e dincolo de orice*

îndoială. Cum se face totuși că „atunci când ai, oricând, la îndemână Cerul“, „te mai legi așa, proteste, de o bucată nenorocită de pământ?“ „Și asta numai pentru simplul motiv că ți s-a întâmplat să te naști pe-acolo. Faptul metafizic copleșitor că te-ai născut în această lume umbrește pe vecie, irevocabil și definitiv, împrejurarea cu totul neînsemnată că ai făcut-o în cutare sau cutare loc sau că la acea naștere a cântat popa, rabinul sau vrăciul guraliv al tribului.“ Isaac Bernstein, deprins cu privirea de lungă bătaie a celui pentru care orice deplasare patologică a devenit clișeu, ridică și ultimul vâl al zeiței, pentru a vedea acolo nimic altceva decât structurala, funciara neputință a omului: „Pesemne că atunci când pleoapele insului devin prea grele, și când ele ajung să se încarce de toată oboseala și rutina spirituală a veacului, atunci, cu ochii în pământ și neostoit încă pentru a fi pierdut Cerul din vedere, atunci el – fără nici măcar să-și dea seama de ce face – va fi în stare de cea mai mare nechibzuință de care pot fi oamenii în stare: va începe să le socotească cerești pe toate cele ce le vede pe pământ, și tot mai terestre pe toate cele ce nu le mai poate atinge în Ceruri.“ Iată că specia umană, întrucât îi este refuzată intrarea cu acte oficiale în adevărata universalitate, o falsifică pe aceasta din urmă, o siluiește la modul la care ar putea fi siluită o femeie doar întrucât este inaccesibilă.

Altceva decât un grăbit turist duminical prin limbajul de lemn *al spiritului*, Isaac Bernstein, cu vederea neînțeșată a ironistului desăvârșit, demistifică, pe rând, o bună parte din constelațiile conceptuale ale „adevărurilor“ umane, le șterge *aura*, le devoalează presuposițiile interne, care întotdeauna țin fie de o criptică fățarnicie, fie de o tainică și, mai ales, *neasumată* slăbiciune. Le concediază și le expediază în zona clișeeilor speciei. Viziunile de tip „panaceu“ (imaginea intelectualului, filosofia, credința, cunoașterea, adevărul etc.) devin, la Isaac Bernstein, viziuni de tip „carna-

val“. Prin contrast, ipocrizia, hoția, sofistica, paradoxul și alte apucături conceptuale și comportamentale considerate a fi nedemne și rușinoase sunt miraculos reabilitate. Acestea din urmă n-ar fi mai puțin umane sau mai nocive decât primele, ca atare sunt redade socialului cu drepturi egale de existență. Ipocrizia este, de pildă, ludic fundamentată mitologic prin aceea că zeii înșiși ar fi dăruit-o oamenilor care, printr-un neajuns al creației, se dovedeau a fi niște ființe „zburlite, înfrigurate, solitare și triste până la autodesființare“. Reconsiderându-și produsul, zeii au *socializat* omul, acordându-i acest generos dar, ipocrizia sau masca socială. În urma acestui premiu, omul devine o persoană (nu întâmplător latinescul *persona* se traduce prin „mască“) dispusă la o astfel de asceză pentru a fi mai puțin *singură*. Isaac Bernstein destruc-turează, „deconstruiește“ – în jargon postmodernist (postmodernismul este însă o etichetă alunecoasă dacă ne gândim că atât Kundera, Foucault, cât și grupul „Bere gratis“ sunt în aceeași măsură postmoderniști). Remarcabil este faptul că *nu pune nimic în loc*. Exigența de „a pune ceva în loc“ ține de orgolioasa îndeletnicire a metafizicii de sistem. *Castelul pe care l-a construit Spinoza, de exemplu, este sărăcăcios și neadecvat pentru un metafizician încercat ca mine. Mă văd în stare să produc unul mai mare și mai frumos*. Și la fel de inconfortabil. De ce ar pune Isaac Bernstein „ceva în loc“? Când e vorba să vindeci o boală, nu te gândești să-i substitui o altă boală. Isaac Bernstein „nu pune nimic în loc“ pentru că nu are *unde* să-și coboare ancora, de vreme ce vechile certitudini nu mai există.

Costică Brădățan apelează la evreul Isaac Bernstein pentru a-și înainta ambasada problematică. Credem că nu este o alegere incidentală, după cum nu este aleatorie nici opțiunea pentru anumite pasaje legate de fenomenul lagărelor de concentrare, fragmente cu statutul de *motto*. Acestea sunt *consecințele* idiomurilor analizate. Ele

dovedesc, în modul cel mai abrupt și mai vulgar cu putință, *faptic* – adică, malonestitatea care fundamentează cele mai multe dintre superbe ideologii ale speciei. Funcționează în calitate de concluzii sociale. Iată premisele voastre, pare a spune Isaac Bernstein, iată și raționamentul prin care le valorificați. Și iată ceea ce obțineți drept consecință. *Binele*, acela care are capriciul de a structura conduita unui suflet care și-l refuză pe Dumnezeu (v. notele datate *4 august 19..*), are și marea obligație de a se refuza sistematic celor care au vanitatea de a se *substitui*, într-un fel sau altul, lui Dumnezeu. („Câtă ascuțime a minții nu pune el în joc pentru a demonta orice « obstacol etic », câte teorii nu iscă el din nimic pentru a dovedi – așa, negru pe alb – că cutare sau cutare ticăloșie nu doar că nu e câtuși de puțin ticăloasă, dar, dacă stai bine să te gândești, are și nu știu ce aer de « superbie » sau de « metafizică frumusețe »?) *Binele*, Ideea Ideilor, cea care constelează la Platon întregul edificiu arhetipal, și-a pierdut pe traseu orice valoare filosofică, a devenit desuet, jenant și inutilizabil. Numai în astfel de condiții se mai poate demonstra că *Iehuda patet* pentru că ar fi absurd să se petreacă lucrurile altminteri.

